

РЕЦЕНЗИЯ

на

*докторската дисертация на Полимира Митева
на тема: „Етническите предразсъдъци в контекста на междугруповите отношения*

“

с научен ръководител проф. д-р Йоланда Зографова

**Рецензент: проф. д-р Антоанета Христова
ИИНЧ – БАН**

Представеният за рецензиране дисертационен труд е структуриран в три основни части – теоретична, постановка на емпиричното изследване и резултати с тяхната интерпретация. Дисертацията е придружена с оформен автореферат, в който коректно са отбелязани приносните моменти. Дисертационният труд е с обем 154 страници в основния текст, който включва 43 таблици, 12 графики. Структурата включва увод като въведение в изследователската тема, две глави, изводи и обобщения, заключение, използвана литература и приложения. Библиографията е със 165 заглавия - 27 на кирилица, 138 на латиница.

Целта на дисертацията е да изследва отношенията между българското мнозинство и двата най-големи етноса в страната – турския и ромския. През последните години сме свидетели конфликти от дадените групи, както и на организирана политическа пропаганда, програми и действия, очертаваща нормативно различията в етническите групи в страната. Българският контекст на междуетническите отношения включва пазарът на труда с неговите оформени специфики, нивото на трудово възнаграждение, религиозната принадлежност, условията на живот, културно-битовите различия и говоримия език. Не на последно място авторката подчертава значението на фактори като многовековна история между българи и турци и вече 25 годишната история на активни конфликти и взаимодействие между българи и роми. Идеята за предразсъдъците е обвързана със съществуващите неравенства, очертани в различните сфери, както и с различията породени от различните идентичности и начин на живот. По този начин разкриването на особеностите на съществуващите предразсъдъци между трите етнически общности очертава и възможности за тяхното редуциране. Последното открива и посока на практическата значимост на изследването.

Без да се преразказва съдържанието на първата част, ще представя само най-съществените моменти според мен в съдържанието на дисертацията. Първата глава е

изцяло теоретична. Тя представя класическите и съвременни подходи на изследване на предразсъдъците и междугруповите отношения. Първа глава съдържа 8 подзаглавия, посветени на ключовите понятия, заложи в изследването, а именно – предразсъдъци, негативните стереотипи, социалните идентичности, емоциите в контекста на контакта, дискриминация, социални дистанции и нагласи към междугруповите политически действия. Оценката ми за първата част от дисертационния труд е, че е добре структуриран, че включва преглед на класическите и нови научни изследвания, посветени на отбелязаните конструкти, както и в края на всяка подглава е изведено предпочитанието на дисертантката за съответната теория, която да е в основата на дизайна на емпиричното изследване.

Във втората част „Постановка на емпиричното изследване” са формулирани 6 хипотези. Номерацията им е събъркана в текста на дисертацията, и в автореферата). На каратко те могат да се обобщат както следва: (1) явните предразсъдъци са отрицателно свързани със социалнополитическата подкрепа; (2) позитивните емоции влияят значимо и положително върху връзката на предразсъдъците и социалнополитическата подкрепа, (3) явните предразсъдъци са взаимосвързани с увеличаването на социалната дистанция, (4) социалните норми играят модераторна роля във връзката на явните предразсъдъци и социалнополитическата подкрепа, (5) честотата на контактите е положително свързана с подкрепата на мнозинството за малцинствата, (6) медиаторният ефект на положителните емоции е значим по отношение влиянието на положителни контакти върху редуцирането на явните предразсъдъци.

На основата на изведените хипотези и на направения литературен анализ дисертантката предлага два модела на взаимоивръзка на изследваните променливи – модел за медиаторната роля на значими социални фактори при връзката на предразсъдъците и социално-политическата подкрепа и модел на медиаторната роля на позитивните емоции по отношение на връзката на предразсъдъци и позитивен контакт. Предложените модели са адекватни на поставената задача и изключително коректно предпоставят прилагането на разнообразие от статистически процедури, които да докажат или отхвърлят формулираните хипотези.

Анализираните данни са част от мащабно теренно изследване със стандартизирано интервю сред квотна извадка от 896 изследвани лица от българския и турския етнос, разпределени в 112 гнезда от по 8 души на територията на областите

Монтана, Кърджали и Стара Загора. В окончателния вариант въпросникът за българи е със 161 айтема, а за българските турци – със 137. Съдържанието на въпросника е обособено в отделни подскали:

- „явни предразсъдъци“ , която е версия на скалата на (Godfrey, 2000, Leidner, 2010, Pettigrew, 1995, McConahay 1986) и към която са добавени допълнителни айтеми специфични за оценяването на ромите и българските турци;

- „позитивните емоции“, която се състои от два айтема, единият от които е адаптиран от (Voci & Hewstone 2007);

- „позитивен контакт“, съответно по един айтем за двете групи - роми и български;

- „социалнополитическа подкрепа“ – скала, която е смесена за двете малцинства, съставена е от 4 айтема;

- „социални норми“ съставена от по три айтема за всяка група;

- „социални дистанции“, тази скала е част от скалата на Bogardus, съставена с по три айтема за всяка група;

- „честота на контакта“ - измервана с по един айтем за двете групи.

Прави впечатление, че всички айтеми имат Алфа на Кронбах между 0,63 и 0.81, което показва добри характеристики на включените за целите на измерването скали.

Стандартизираното интервю е проведено сред квотна извадка от N=896 изследвани лица, представители на българския и турския етнос в 3 области с доста различно съотношение на двата етноса – Монтана (съответно 86.3%, 0.1%), Кърджали (съответно 30.2%, 66.2%) и Стара Загора (съответно 86.2%, 4.9%) по данни от Преброяване на населението 2011 г. (НСИ, 2012). На тези данни се основава решението в Монтана да не се включват респонденти с турска самоидентификация, а в Кърдажи – такива с ромска самоидентификация.

В изследването се използват количествени и качествени методи.

В трета глава се представят резултатите и интерпретацията им. Получените резултати сочат, че :

- подкрепата за по-ограничаващи политики към малцинства е значимо свързана с предразсъдъци на мнозинството;

- явните предразсъдъци са отрицателно свързани със социално-политическата подкрепа на мнозинството към двете малцинства и позитивните емоции влияят положително върху връзката на предразсъдъците и подкрепата;

- медиаторното влияние на позитивните емоции е отрицателно, значимо и със средна валентност – те леко редуцират отрицателното влияние на явните предразсъдъци към ромите върху социално-политическата подкрепа; същевременно положителните емоции и положителните контакти редуцират явните предразсъдъци по отношение на ромите за разлика от ситуацията с турците, при които позитивният контакт не влияе върху ролята на емоциите;

- не се наблюдават ефектите на модерния маскиран расизъм, при който облагодетелстваната група изпитва позитивни емоции към малцинствата, но същевременно декларира приемане на ограничаващи за тях политики;

- данните не потвърждават тезата, че социалните норми са механизъм на връзката между предразсъдъци и социалнополитическата подкрепа в нито една от групите, но се регистрира силна взаимовръзка между общоприетата социална норма по отношение на дискриминацията на български турци и готовността за политическа подкрепа към малцинствата за разлика от установеното по отношение на ромите,

- социалната дистанция е значимо свързана с явните предразсъдъци и социалнополитическата подкрепа към малцинствата;

- честотата на контактите на етническите българи с двете малцинства не се свързва с политическата подкрепа към тях.

Мога да отбележа следните постижения на представения дисертационен труд:

-научна обективност и коректност на представените идеи и възгледи при теоретичния преглед, формулираните хипотези, използваната статистика и анализа на емпиричните данни;

-подробно описание на методиките на изследването и на техните психометрични характеристики;

-коректно представяне на емпиричните данни и анализи на резултатите;

-авторски приноси, които са точно формулирани. Сред тях искам да подчертая прилагането на холистичен модел, формулираните модели за изследване, адаптиране на методика и конструиране на нови за целите на изследването.

Като препоръки към текста могат да се отбележат:

- В текста са цитирани автори, които отсъстват в литературата (с. 15).

- В текста се използват съкращения, които не са въведени в началото на текста.

- Има сбъркани номерации на фигури и хипотези.

- Като цяло дисертацията се нуждае от допълнителна окончателна редакция.

Заключение:

За мен без съмнение дисертационният труд надхвърля високите изисквания за исканата степен и затова предлагам на уважаемите колеги от научното жури да се присъди образователната и научната степен „Доктор“ на Полимира Митева за дисертацията ѝ „Етническите предразсъдъци в контекста на междугруповите отношения“.

